

Ympäristömaantieteen perusteos

CASTREE, NOEL, DAVID DEMERITT, DIANA LIVERMAN & BRUCE RHOADS (2009). *A companion to environmental geography*. 588 s. Wiley-Blackwell, London.

Käsillä oleva teos kuuluu kustantajansa *companionions*-sarjaan, jossa julkaistaan käsikirjamaisia, lyhyistä artikkeleista koostuvia teoksia eri tutkimussuuntien keskeisistä teemoista. Maantieteen aloista sarjassa on ennen tätä esitelty muun muassa talousmaantiede, poliittinen maantiede ja kulttuurinen maantiede. Arvioitavassa kokoelmassa eturivin tutkijat esittelevät maantieteellisen ympäristötutkimuksen suuntauksia. Artikkeleiden kirjo ulottuu kaukokartoituksesta toimintatutkimukseen, geotieteistä poliittiseen ekologiaan ja ekosysteemihallinnasta terveyskysymyksiin. Lukupaketti on mittava, sillä teoksen lähes 590 sivulle mahtuu 33 artikkelia. Koska teos on sivumäärältään ja näkökulmiensa moninaisuudelta laaja, pyrin lähinnä pohtimaan sitä, mitä yleisiä tavoitteita teoksella on ja miten se niiden täyttämässä onnistuu.

Ympäristömaantieteen käsite on varsin tuore, vaikka sisällöllisesti tämän tyyppinen tutkimus on ollut maantieteen ytimessä tieteenalan syntymästä lähtien. Suomessa

ympäristömaantieteen käsite on yhä vakiintumaton, joskin kyllä monelle tuttu. Teoksen mukaan ympäristömaantiede tutkii jotakin luonnon elementtiä suhteessa yhteiskunnallisiin ilmiöihin tai yhteiskunnallista ilmiötä suhteessa luonnonympäristöön. Tutkimuksen lähtökohta voi siis olla luonnon- tai ihmismaantieteellinen. Tutkimus pyrkii etsimään selityksiä, verkostoja, suhteita, muutosvoimia tai muita tekijöitä, jotka ylittävät dualistisen jaon luonnon ja yhteiskunnan välillä.

Kirjalla on kolme päätavoitetta. Ensinnäkin se pyrkii toimimaan käytännöllisenä käsikirjana, joka kokoaa yhteen nykymaantieteen keskeiset ihmisen ja ympäristön välistä suhdetta lähestyvät tutkimussuunnat ja käsitteet. Johdantoartikkelissaan toimittajat toteavat, että kohderyhminä ovat niin opiskelijat, kouluopettajat kuin akateemiset maantieteilijätkin. Toimittajat eivät kuitenkaan halua rajata teoksen lukijakuntaa maantieteilijöihin, vaan korostavat ympäristömaantieteen yhteyttä lähitieteisiin ja sieltä löytyviin kohderyhmiin.

Toiseksi teos voidaan nähdä myös uusimpana yrityksenä löytää lähestymistapoja, joilla luonnon- ja ihmismaantieteen välinen, jo pitkään ongelmallisena pidetty kuilu voitaisiin ylittää. Tämä tavoite voidaan ymmärtää

”sisäpoliittiseksi” yritykseksi vahvistaa tieteenalan integraatiota ja estää sen hajoamista yhä spesifimpiin osaluksiin.

Kolmanneksi teoksella on ilmiselvästi myös laajempi tiedepoliittinen tavoite. Se koettaa tehdä ympäristömaantiedettä tunnetuksi, määritellä sen sisältöä ja nostaa alan merkitystä haasteellisten ympäristökysymysten korostuessa nyky-yhteiskunnassa. Tässä mielessä tavoite on pikemminkin ”ulkopoliittinen”. Toimittajat pyrkivät vahvistamaan maantieteen asemaa ja näkyvyyttä tieteidenvälisessä kilpailussa ympäristötutkimuksen piirissä.

Näkökulmien ja kohteiden sekalaisuudesta huolimatta teos onnistuu ensimmäisessä tavoitteessaan varsin hyvin. Sitä voi käyttää kulloisenkin tarpeen mukaan käsikirjana. Teoksen artikkelit esittelevät sekä luonnon- että ihmismaantieteen merkittävimmät käsitteet ja lähestymistavat. Opiskelijoille artikkelit antavat kuvan alan lukuisista suuntauksista ja auttavat varmasti löytämään suunnan omalle tutkimukselle. Pidemmälle ehtineet maantieteilijät, kuten myös muiden alojen tutkijat, saavat vastaavasti tutustua vieraisiin aloihin. Tämä voi tarjota virikkeitä niin opetus- kuin tutkimustyöhönkin. Heikkoutena voi tietyksi taas kerran nähdä britti- ja yhdysvaltalaismaantieteilijöiden yliedustuksen. Vaikka kirjan sivuilla tunnustetaan tämä ongelma, toivoisi nimenomaan maantieteen ja erityisesti ympäristömaantieteen käsikirjaan moniäänisempää otetta sekä eri kulttuureista ja luonnonympäristöistä nousevia tulkintoja ja käsitteitä. Tällaisen geodiversiteetin tunnistaminen jää vielä vastaisuuteen.

Toinen tavoite – maantieteen sisäinen eheyttäminen – onkin jo vaikeampaa. Teoksen mukaan ympäristömaantieteen ei tulisi tavoitella symmetristä lähestymistapaa, jossa luonnon ja yhteiskunnan osatekijöitä tarkastellaan samalla painoarvolla. Sen sijaan korostetaan asymmetrisyyden mahdollisuutta, jossa painoarvo on yleensä joko luonnontieteellisissä tai yhteiskuntatieteellisissä lähestymistavoissa. Teoksessa peräänkuulutetaan myös alojen välistä keskinäistä kunnioitusta ja muiden alojen huomioon ottamista, siis jonkinlaista maantieteellistä yhteisöllisyyttä.

Teos tarjoaa paljon käsitteitä, jotka kiinteyttävät luonnon- ja ihmismaantieteellistä ympäristötutkimusta. Termit kuten uusiutumiskyky (*resilience*), ekosysteemipalvelut, kestävyys ja muutamat muut ovat jo nyt käytössä molemmissa suuntauksissa. Toisaalta monet kirjan esittämät näkökulmat ja käsitteet ovat niin kaukana toisistaan (esim. diskurssit ja kaukokartoitus), että integroimisen

mahdollisuus tuntuu hyvin vaikealta. Vaikka integroinnin käytännön ongelmia mainitaan useissa artikkeleissa, kelpasin teokselta enemmän konkreettisia esimerkkejä ja pohdintoja siitä, kuinka erikoistumisalojen yhteiset tutkimushankkeet ovat onnistuneet, mitä ongelmia niissä on ollut ja kuinka niiden toteuttamista voisi edistää. Yleisvaikutelmaksi jää myös se, että kirjoittajista ihmismaantieteilijät tavoittelevat integraatiota innokkaammin kuin luonnonmaantieteilijät.

Teoksen kolmas tavoite on kohottaa maantieteen asemaa varteenotettavana ympäristötieteenä. Ongelmaksi nousee jälleen tutkimuksen hybridisyys. Maantiede ei näyttäydä ulkopuolisille fokuosituuna tutkimusalanana, vaan sekalaisena kokelmana näkökulmia. Kauneusvirheenä korostuu vielä se, että ekologista modernisaatiota koskevan sinällään ansiokkaan katsauksen ovat kirjoittaneet ympäristösosiologit Arthur Mol ja Gert Spaargaren. He ovat eittämättä suunnan johtavia tutkijoita, mutta maantieteilijöidenkin joukosta olisi luullut löytyvän alan asiantuntemusta.

Kirjan edustamalle integroivalle ajattelulle on kuitenkin kasvava sosio-ekologinen tilaus kasvavien ympäristöhaasteiden maailmassa. Kakofonisuuden korostaminen ei ehkä sittenkään tee oikeutta kirjan perussanomalle. Teoksen viesti tulisikin ymmärtää omassa ajallisessa kontekstissaan luettavaksi ohjelmanjulistukseksi. Kokoelma ei katso kovin kauaksi taaksepäin, eikä sorru toistamaan yksityiskohtaisesti ihmisen ja luonnon välisen suhteen tulkintojen vaiheita. Toimittajat pyrkivät luomaan pohjaa uudenglaiselle tutkimukselle esittelemällä nykysuuntauksia ja -käsitteitä. Tässä vaiheessa ne näyttävät väistämättä sekalaiselta kokonaisuudelta.

Teos on siis eräänlainen avaus, joka onnistui muuttamaan esimerkiksi minun epäilevää kantaani ympäristömaantieteen käsitteeseen. Vaikka maantiede terminä sisältääkin ympäristönäkökulman, ympäristömaantiede korostaa ja profiloi tieteenalaa nimenomaan nykyisten ympäristöongelmien suuntaan. Lukemani perusteella voisin harkita käsitteen käyttöä mietittäessä uusia tutkimushaasteita ja opintokokonaisuuksia. Teos lienee siis saavuttanut tekijöidensä tavoitteen ainakin yhden lukijan osalta.

JARMO KORTTELAINEN
Historia- ja maantieteiden laitos,
Itä-Suomen yliopisto

